

*ՈՉԽԱՐԻ ՊԱՇՏԱՍՈՒՆՔ ԵՎ ԱՆԱՐՅՈՒՆ ԶՈՀԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆ
(ծիսական գործառույթներով առարկաների շուրջ)*

Հնդեվրոպական ավանդույթներում առանձնակի հատկանիշներով օժտված ոչխարի պաշտամունքը և անարյուն զոհաբերությունն արտացոլված են կենդանուն իմաստաբանորեն կապված առարկաների ծիսական գործառույթներում: Հնդեվրոպական բարբառներում «ոչխար» իմաստն արտահայտող *p(h)ek(h) արմատից են ձևավորվել «սանդերք, գեղմ, բուրդ, մագ» իմաստները¹:

Հնդեվրոպական արքաիկ ծեսերում ոչխարի (երբեմն՝ այծի) պաշտամունքի հետ սերտորեն կապված է պտղաբերության ծիսական խորհրդանիշ *գեղմը*²: Խաթական ավանդույթներից³ եկող ոչխարի գեղմի պաշտամունքը հաճախ է զուգորդվում Տիեզերական սյան կամ Կենաց ծառի հետ: Պտղաբերության աստված Տելեպիևուսի անհետանալու և վերադառնալու մասին առասպելում բարձրացվում են Տիեզերական սյունը և ծիսական գործառույթով զոհասյուն, բարիքների մշտադալար *eya* ծառը, որից կախված է ոչխարի գեղմը՝ կյանքի ընթացքն ուղեկցող բոլոր տարրերով (հաջորդաբար դրված են յուրը, դաշտերի աստծու ցորենը, գինին, ցուլը և ոչխարը, կյանքի տևողությունը (երկար ժամանակ, երկարակեցություն), սերունդը՝ տղաներ, աղջիկներ, նաև մահկանացու մարդկանց, ցլերի և ոչխարների հասունությունը, քաջությունն ու հզորությունը, հավերժական կրակը, փափուկ մագով գառնուկները, լիակատար հնազանդությունը, աճը, ծաղկումը, հյութերի հագեցումը և այլն)⁴: Մեկ այլ տարբերակում գեղմը գտնվում է *HannaHanna* մայր դիցուհու պուրակում՝ աղբյուրի մոտ, *Telepinu*-ի առջև կանգնած *GIŠeia*-ծառի վրա⁵: Համանման մոտիվ կապված է նաև *eya*-ի ծիսական համարժեք **hatalkišna*-ալոճենու հետ, որի տակ աստվածները հավաքվում են խորհրդի./Ալոճենու տակ երկարակեցությունն է/Այնտեղ նստում են բոլոր աստվածները. աստվածուհի Բստուստայարը, պահապան աստվածուհիները, մայր աստվածուհիները, հացի աստվածը, հասունության աստվածը, Տելեպիևուսը, պահապան աստվածը և Հաբանթայի աստվածուհին⁶: Հունական դիցաբանության մեջ Կողքիսում՝ Արեսի սրբազան անտառում, սրբազան ծառից կախված ոսկեգեղմի տակ հուր ժայթքող սոսկալի վիշապն է⁷: Կելայնե քաղաքում՝ Մեանդրոս և Կատարրակտես գետի ափունքների մոտ կախված էր Ապոլոնի կողմից մորթազերծ արված Միլենոս Մարս-

¹ Гамкрелидзе Т., Иванов В. *Индоевропейский язык и индоевропрйцы II. Тб. Т. 2. 1984. С. 578.*

² Ардзинба В. *Ритуалы и мифы древней Анатолии. М. 1982. С. 10.*

³ Նույնը:

⁴ Луна упавшая с неба. *Перевод с древнемалоазиатских языков Вяч. Иванов. М. 1977. С. 61; Ардзинба В. Заметки к текстам хеттских ритуалов. ВДИ. 1977. №3. С. 119—120; Топоров В. Древо жизни. Мифы народов мира (шунлихես ՄՄՄ). Т. 1. М. 1991. С. 366.*

⁵ Гамкрелидзе Т., Иванов В., նշվ. աշխ., էջ 582:

⁶ Луна упавшая с неба.... С. 58; Ардзинба В. 1977, С. 119-120:

⁷ Կուլև Ն., Հին Հունաստանի լեգենդներն ու առասպելները, Եր., 1979, էջ 307:

յուրասի մորթին⁸: Ըստ Քսենոփոնի՝ Ապոլոնը մորթազերծ էր արել Մարսիասին՝ հաղթելով նրան երաժշտական մրցույթում, և մորթին կախել քարայրում, որտեղ և գետի ակունքն էր⁹: Gl'ſei a-ծառի վրա զցված kurſa- գեղմին համադրելի է սվանական Melia-Telepia ծեսը, որի ժամանակ զոհաբերում էին ցուլ կամ ոչխար և մորթին կախում սրբազան կաղնուց¹⁰: Օսական ամպրոպի աստծուն նվիրված տոնին ծիսական սյունից կախում էին զոհաբերված կենդանի՝ ցուլ, ոչխար կամ այծ¹¹: Գեղմի պաշտամունքի և ծիսական գործառույթի արձագանքներ պահպանված են հայոց չարխափան մի աղոթքում. «*Գնացի Երուսաղեմ, տեսա մին ծառնը// Էդ ծառից դուրս էկաւ մին ճէղնը// Ընդրանից դուրս էկաւ մին ուրիշ ճէղնը// Ուրնճի ճէղնիցը կախուեց մին ոչխար// Մօտըկացի, բռնեցի// Անդենակ մօրթեցի// Անջուր լուացի // Անկրակ եփեցի// Ես կերի սրտմնայ չըլի// Դու խէ՞ սրտմնայ իս ըլալ// Ընդրանից դուրս էկաւ մին ուրիշ ճէղնը...*»¹²: Մեկ այլ վկայություն է հետևյալ ավանդազրույցը. Իսահակը վերցնում է իր համար ծառից կախված ոչխարի զույգ ոլորուն եղջուրների մեջ գտնվող սրինգը և նվագում¹³: Ծառից կախված ոչխարը համարժեք է գեղմին:

Պաշտամունքի կարևորությունից է բխում գեղմին տաճար հատկացնելը, որի մասին հիշատակվում է խեթական տեքստերում, ինչպես գարնանային «*Նունտարիյասահա*» տոնին սրբազան գեղմի տաճարից ցորեն բերելը¹⁴: Գեղմը խորհրդանիշ էր և պաշտպանության աստվածություն¹⁵, նաև Ինարա աստվածուհու պաշտամունքի հետ էր կապվում¹⁶: Խեթական գարնանային մեկ այլ՝ «*Անտահշում*» տոնի օրերին մի քաղաքից մյուսը գնալիս կառավարիչը և կառավարչուհին իրենց հետ տանում էին նաև գեղմն ու ծեսեր կատարում¹⁷:

Աստվածներին նվիրաբերվող զոհաբերության սրբազան ըմպելիք կոչվող մաքրագործող հեղուկը լցվում էր բրդի կամ գեղմի վրա: Նման ծես կատարում էին հին հնդիկները: Վեդաներում աստվածների ըմպելիք ստման քամում էին՝ գեղմի մեջ լցնելով¹⁸: Աստվածային կենդանու գեղմը նաև ապաքինող ուժ ուներ: Գեղմի

⁸ Հերոդոտոս, Պատմություն ինը գրքից, Թարգմ.՝ Միմոն Կրկյաշարյանի, Եր., 1986, էջ 396:

⁹ Քսենոփոն, Անարասիս, Թարգմ.՝ Միմոն Կրկյաշարյանի, Եր., 1970, էջ 10: Лосев А. Марсий. МНМ, Т. 2, М., 1992, С. 120.

¹⁰ Մարտիրոսյան Հր., Լեռնային ակունքի ֆառնը, Արշալույսի դիցուհին և գլխի ու մորթու զոհածեսը վիշապակոթողների իմաստաբանության հենքում, «Վիշապ քարակոթողները», Հողվածների ժողովածու, Եր., 2015, էջ 30:

¹¹ Նույն տեղում, էջ 31:

¹² Ազգագրական հանդես (այսուհետ՝ ԱՀ), Գիրք Բ, էջ 235-236:

¹³ Ղանալանյան Ա., Ավանդապատում, Եր., 1969, էջ 125, թիվ 344:

¹⁴ Նույն տեղում, էջ 37:

¹⁵ Ардзинба В., 1982, էջ 10:

¹⁶ Նույնը:

¹⁷ Նույն տեղում, էջ 17:

¹⁸ Топоров В. Сома. МНМ. Т. 2, М. 1992, С. 462.

մեջ փաթաթված հիվանդն առողջանում էր¹⁹: Պաշտամունքի հետնագույն վկայություն է մատաղի գառան մորթին դեն գցելու արգելանքը²⁰:

Գեղմի պաշտամունքն արտացոլված է բրդի հետ ծիսական գործառույթով կապված տարբեր ծեսերում, ավանդույթներում և հավատալիքներում: Բուրդը կապված է աստվածուհու հետ: Խեթարավիական ծեսերում ոչխարը ծիսական հիմնական կենդանին է, որի հետ «Շեր կինը» կատարում էր «ղժբախտությունը» հեռացնելու մոգական տարբեր գործողություններ²¹: Խեթերը բուրդ նվիրաբերում էին կին-աստվածությանը՝ Կամուրսեպեին, նաև «ոչխար խուզելու» հատուկ ծես էին կատարում²², իսկ «ամպրոպի աստծու մարդու» կողմից երկնքից ընկած լուսնի առասպելը պատմելիս, ծեսի համար պատրաստվող անհրաժեշտ իրերի մեջ նշվում է նաև կարմիր, սև և սպիտակ բուրդ²³: Սպիտակ բուրդ մանելու ծեսը կատարվում էր պալատում: Թագավորի առջև նստած պալատի զավակները պահում էին թել մանելու հարմարանքը: Ջուլիակների վերակացուն պալատի զավակների վերակացուին տալիս էր ոլորած սպիտակ բուրդ: Նա մեկ անգամ ոլորում և փոխանցում էր թագավորին: Թագավորը երկու անգամ ոլորում էր և երկու անգամ պտտում թել ոլորելու հարմարանքը²⁴:

Հնդեվրոպական ընդհանրության հոգևոր պատկերացումներում սև այծին հաճախ փոխարինում էր նրա բրդից հյուսված ծածկոցը²⁵:

Բուրդը նվիրաբերման-գոհաբերման առարկա է և ծիսակարգում խորհրդանշանում է ոչխարի անարյուն գոհաբերություն: Խեթական ծիսակարգում բուրդն օգտագործում էին բարեկեցություն և բերք պարգևելու համար կատարվող երկնքի, երկրի և ստորին աշխարհի «Աստվածների կանչման» ծեսում²⁶՝ հատուկ պատրաստված յուղը լցնելով կարմիր բրդի վրա, որպեսզի «ինչպես որ բուրդն է պայծառացել, այնպես էլ պայծառ լինեն Մայրիների երկրի աստվածները»²⁷: Խեթերը սև և սպիտակ բուրդ էին գոհաբերում օջախին²⁸: Բրդի գոհաբերության վկայություններ պահպանված են նաև ռուսական ավանդույթներում: Հովհաննես Մկրտչին նվիրված «Иван-камень» կոչվող ծիսական քարի մոտ կատարվող տոնախմբության ավարտից հետո քարի վրա թողնում էին բրդի կտորներ կամ թելեր, իսկ Պսկովյան լճի ափին գտնվող նույնպես ծիսական քարի վրա սովորական օրերին թողնում

¹⁹ Հայկունի Ս., Խալանտար (ժողովրդական վեպ), Էսինյան ազգագրական ժողովածու, հ. Բ, Մոսկվա-Վաղարշապատ, 1901, էջ 76:

²⁰ ԴԱՆ, հեղինակի գրառումներից, Շիրակ:

²¹ Гамкредидзе Т., Иванов В., նշվ. աշխ., էջ 581:

²² Նույն տեղում, էջ 582:

²³ Ардзинба В., 1982, էջ 82:

²⁴ Նույն տեղում, էջ 212:

²⁵ Иванов В., Топоров В. Исследования в области славянских древностей. М. 1974. С. 5,31-34,138.

²⁶ Луна упавшая с неба... С. 226, 230:

²⁷ Наговицын А. Магия хеттов. М. 2004, С. 88; Луна упавшая с неба... С. 229.

²⁸ Шаншиашвили Н. Происхождение и функции очажных подставок Куро-араксской культуры Археология, этнология и фольклористика Кавказа (материалы международной конференции посвященной Отара Лордкипанидзе). Первопрестольный святой Эчмиадзин. 2003, С. 59.

էին սև կամ սպիտակ բուրդ, իսկ տոներին՝ զոհաբերված ոչխարի գլուխ ու վերջույթներ²⁹: Ամպրոպամարտիկի հատկանիշներ կրող Հովհաննես Մկրտչին ոչխար կամ բուրդ զոհաբերելը զուգադիր է խեթական ծեսերում թագավորին ոչխարի ֆալոս մատուցելուն³⁰ և «Ռիզվեդա»-ում՝ «...բազմիցս կանչված, փառաբանված *Բնդրային*» ոչխար անվանելուն³¹:

Ուշագրավ է, որ ամպրոպի աստծու հետ բրդի կապն արտացոլված է Արցախի Ճարտար գյուղում կատարվող «մալանջ» կոչվող ծեսում: Որպեսզի ճշտեին, թե անձրև բերելու համար որտեղ զոհ մատուցեն, սանդերքի վրայից զգված բուրդը հանում էին կիսալուսնի ձևով³²:

Բուրդը (մազ) նաև պահպանակ է: Պտղաբերության ապահովման նպատակով Բուլանըխում պսակի հարիսայի համար ոչխար մորթելիս մի փունջ մազ էին պոկում և, կենդանու արյան մեջ թաթախելով, երեք տեղով հանգույց անելով, փակած կողպեքի հետ հանձնում էին փեսային, որ «չկապվեր»³³: Բոշնի փայտի մի կտոր բրդի և աչքահուլունքի հետ կապում էին օրորոցից, նաև՝ ձիու վզից³⁴:

Աղթարքներում երկնքի հենարան սյունը փոխարինված է «մազի սանդուխտով... ոչ երկնից սիւն և գետինն գերան, ոչ ափուց մեջ մազ բուսնի, և ոչ այս բանս խափանումն լինի. ամէն», և երկինք բարձրանալու համար դրված «մազի սանդուխտը» հենված է երկրին³⁵ (հմմտ. ձողի ծայրին կապված մալանջի հետ): Ըստ առասպելաբանական հնագույն ընկալումների՝ աշխարհը պատկերացվում էր ծառի կամ վեր պլացող ծիսական կառույցի տեսքով, որը, ըստ արմատ, բուն, գագաթ համապատասխան հատվածների, բաժանված էր ստորին, միջին և վերին աշխարհների³⁶՝ միացնելով Տիեզերքի ամբողջականության ընդհանրական պատկերի երեք ոլորտները՝ երկինքը, երկիրը և ստորերկրայքը³⁷: Երկնքի և ստորերկրայքի հետ պաշտամունքային կապով մազը (բուրդ, մալանջ, մազփունջ...) միավորում է տիեզերական սյան վերին և ստորին մասերը:

Բրդի ծիսական գործառույթների կրողը դառնում է նաև թելը: Խեթերի թագավորը կապում էր կարմիր և սպիտակ բրդից հյուսված գոտի, իսկ գլխանոցին՝ նույն գույներով բրդյա քուղ³⁸: Խեթական ծիսակարգում թագավորին ցավից, տառապանքից և վախերից ազատելու նպատակով թագուհին վերցնում էր հինգ գույնի՝ սպիտակ, սև, կարմիր, կանաչ և կապույտ մեկական թել ու կապում Տիե-

²⁹ Մարտիրոսյան Հր., նշվ. աշխ., էջ 24:

³⁰ Ардзинба В., 1982, էջ 101:

³¹ Ригведа, Мандалы I-X в переводе Т. Я. Елизаренковой. М. 1999, I, 1, 1:

³² Аванесян Л. Ковер из подземного царства (по мотивам армянской сказки „Девича-лягушка,“). Центр поддержки арменистических исследований. Армянский гуманитарный вестник. 2-3-1. М.-Ер. 2009. С. 40.

³³ ԱՀ, Գիրք Ե, էջ 110:

³⁴ ԱՀ, Գիրք Բ, էջ 240:

³⁵ Օրթաբաշյան Ա., Տիեզերաստեղծման առասպելի վերապրուկային տարրերն ախտարքում, Պատմաբանասիրական հանդես (այսուհետ՝ ՊԲՀ), 1986, 3, էջ 144:

³⁶ Гамкрелидзе Т., Иванов В., նշվ. աշխ., էջ 485:

³⁷ Топоров В. Древо мировое. МНМ. Т.1. М. 1991. С. 399.

³⁸ Ардзинба В., 1982, էջ 56:

զերական ծառին՝ հինգ ճյուղ ունեցող³⁹: Քանի որ թագավորը նաև աստված էր, ծառը կարող էր դիտվել որպես նրա բուսական կող կամ մարմնավորում:

Ծեսի զուգահեռները հայոց հավատալիքներում են: Թել էին կապում քարից կամ ծառից: Ղարաբաղում հիվանդությունը զգեստի կտորների հետ կախում էին կամ թելով կապում սուրբ ծառի ճյուղերից, աղբյուրի քարին կամ հենց տաճարից⁴⁰: Ծառի ճյուղերին լաթեր կապելը համահունչ է ամայրույի աստծու խորհրդանիշ քարի վրա գոհաբերություն կատարելուն: «Ուռկ-քար» կոչված ժայռից պոկված քարի մոտ ամուլ կանայք երեք անգամ թել էին փաթաթում և պտտվում քարի շուրջը, սպա տանում, գուլպա գործում, հագնում՝ հավատալով, որ կմայրանան⁴¹: Գույնզգույն թելերով էին զարդարում հարսանեկան ծառի ճյուղերը⁴²: Լեռնային Ղարաբաղում անասունի եղջյուրները ներկում էին, վրան խնձոր շարած թելեր գցում և դիոլ-գունայի ուղեկցությամբ մորթելու ուղարկում հարսի տուն⁴³: Ծառերին լաթեր կապելու ավանդույթն այսօր էլ պահպանվում է:

Ըստ բանահյուսական նյութերի՝ հարսանեկան ծեսում կարմիր թել կապելը (կանաչ-կարմիր կապել) խորհրդանշում է կյանք, պտղաբերում: Պտղաբերության հետ թելի կապի վկայություն են հարսի օժիտի մեջ դրվող տարբեր գործառույթների համար նախատեսված գույնզգույն թելերը՝ ամանների ու ջվալների բերանները կապելու բրդե գունավոր թելերն ու լարանները, նաև՝ կանաչ-կարմիրով զարդարուն ձիու կապերը⁴⁴: Եթե չարամիտ կանայք պսակի ժամանակ թել հանգուցեին, հարսն ամուլ կդառնար⁴⁵: Այսինքն՝ մի դեպքում թել հանգուցելը կանխելու էր չարը, մյուս դեպքում հակառակը՝ նույն ուժերը հարսին գրկելու էին մայրանալուց:

Թելի ծիսական գործառույթն արտացոլված է նաև պտղաբերության պահպանական ծեսերում: Հարսանիքի եզր մորթելիս թելով հանգույց էին անում, որպեսզի քաջքերը կապված մնային, նաև արյան մեջ կարմիր թել թաթախում և խնամքով պահում մինչև նորապսակների առագաստ մտնելու օրը⁴⁶: *Գեղկապի* հմայական աղոթքներում տրեխի կամ գուլպայի վրա թելի յոթ հանգույց էին անում:⁴⁷ Թելի օգտագործմամբ պահպանական նման գործողություններ կատարվում էին նաև հղի կնոջ հետ: Երբ ծննդկանն ուշաթափվելուց հետո ուշքի էր գալիս, նրան մի կծիկ էին տալիս կծկելու, որպեսզի նա զբաղվեր և քաջքերին ուշք չդարձներ⁴⁸, կամ տալիս էին այծի մազից գործած պարան, որպեսզի քանդեր⁴⁹:

³⁹ *Արձնինճա Բ.*, նշվ. աշխ., էջ 213:

⁴⁰ *Լիսիցյան Ստ.*, *Լեռնային Ղարաբաղի հայերը (ազգագրական ակնարկ), Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն*, հ. 12, Եր., 1981, էջ 61:

⁴¹ *ԱՀ, Գիրք Բ*, էջ 188:

⁴² *Նույն տեղում*, էջ 129:

⁴³ *Լիսիցյան Ստ.*, նշվ. աշխ., էջ 45:

⁴⁴ *Ավագյան Ս.*, *Արձակ, Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն*, հ. 8, Եր., 1978, էջ 70:

⁴⁵ *ԱՀ, Գիրք Բ*, էջ 136:

⁴⁶ *Харатян З. Культурные мотивы семейных обычаев и обрядов армян. Армянская этнография и фольклор*, 17, Եր., 1989, С. 19.

⁴⁷ *Արեղյան Ս.*, *Երկեր*, Եր., 1975, էջ 93: *Հարությունյան Ս.*, նշվ. աշխ., էջ 44-45:

⁴⁸ *ԱՀ, Գիրք Բ*, էջ 146:

Ուշաթափությունը ժամանակավոր մահ է դիտվել, մահը՝ կյանքի թելի կտրվել, և կատարվել են կանխարգելիչ մոգական գործողություններ: Կծիկ կծկելը քանդելու հակառակ գործողություն է, այսինքն՝ վերադարձնել կյանք: Թելը (կյանքի թել) մահվան հետ կապելու ընկալումների վկայություն է, օրինակ՝ փեսացուի մահվան դեպքում հարսնացուի նշանի մատանին սև թելի վրա անցկացնելը⁵⁰:

Բուրդ-թել ծիսական գործառույթն արտացոլված է նաև *հյուսվածք-գործվածքի* հետ կապված հավատալիքներում և ծեսերում: Կոխի ժամանակ երեխային լողացնում էին հոր գուլպաների վրա⁵¹: Պահպանական նման գործառույթի հետ է կապված հարսի օժիտի մեջ սկեսրայրի, քավորի ու ամուսնու եղբոր համար գուլպայի պարտադիր լինելը⁵²: Գուլպա քանդելը տիրոջը մահ էր, և քանդողին համարժեք պատիժ էր սպասում: Մալաթիայում հավատում էին, որ «*հյուսված գուլպան ձեռքով քակողի տունը կավերվի*»⁵³: Գուլպան պիտի մաշվեր, ինչպես աստիճանաբար մաշվում և կարճանում է մարդու կյանքը:

Թելի ծիսական գործառույթը փոխանցվել է նաև *հյուսածո գոտուն*, գլխանոցի *քուղին*, գլխակապ *թանթանա-պսակին*: Գոտու ծիսական գործառույթի վկայություն գտնում ենք Խորենացու մոտ: Արտաշեսը Սաթենիկին առևանգում է «...*ձգեալ գոսկեող շիկափոկ պարանն //Ընկեց ի մեջք օրհորդին ալանաց...*»⁵⁴: Բերված բանահյուսական պատարիկում օղակ-պարանը ծիսական գործառույթով գուգադիր է գոտուն: Պարանով մեջքն օղակելը նույն իմաստն ունի, ինչ պատկանելության նշան ամուսնական օղակ-մատանին, գոտին և օղակաձև մանյակը: Ասվածը հաստատում են հայոց հարսանեկան ծեսի արարողակարգերը: Մորթվող կենդանու պոչի մազերն իրար կապելով՝ գոտի էին սարքում և, արյան մեջ թաթախելով, կապում փեսայի մարմնի վրա՝ գոսկատեղին, որպեսզի «*չար աչք չկաչեք*»⁵⁵: Գոտի կապելը մարդու մարմինը շրջանի մեջ առնել է⁵⁶՝ դրանով արգելք ստեղծելով չար ուժերի համար: Պսակից հետո հարսը գնում էր փեսայի ետևից՝ նրա գոտուց կապած թաշկինակից բռնած⁵⁷: Միսիանում քավորը վերցնում էր հարսի գոտին, փաթաթում և երեք անգամ հարսի գլխով ձգում, ապա գետնից վերցնելով՝ ասում. «*Աստված տայ տղաբեր, սնամեր ինես, ռտակալուքը խեր ընի*» և հետո կապում⁵⁸: Գոտու ծիսական գործառույթի կարևորությամբ է պայմանավորված Ձանգեգուրում այրիների նշանադրությունը՝ միայն գոտիները փոխելով⁵⁹:

⁴⁹ ԱՀ, Գիրք Գ, էջ 238:

⁵⁰ ԱՀ, Գիրք Դ, էջ 102:

⁵¹ ԱՀ, Գիրք Բ, էջ 150:

⁵² Սվազյան Ս., նշվ. աշխ., էջ 70:

⁵³ Սվազյան Ս., Հայկական գուլպաներն ու տոնապանները, ՊԲՀ, 1967, № 4, էջ 257:

⁵⁴ Խորենացի, II, Ծ :

⁵⁵ Իսրայելյան Հ., Հայաստանի պատմության պետական թանգարանի մանկական հնայինների հավաքածուն, Թանգարան I, Եր., 2109, էջ 103:

⁵⁶ Пиотровский Б. Археология Закавказья. Л. 1949. С. 95:

⁵⁷ ԱՀ, Գիրք Բ, էջ 140:

⁵⁸ ԱՀ, Գիրք Գ, էջ 220:

⁵⁹ ԱՀ, Գիրք Դ, էջ 70:

Գոտին կապված է նաև թաղման ծեսի հետ: Անիում Տիգրան Հոնենցի ազգական մանկահասակ աղջկա գերեզմանում՝ հագուստների տակ, աճյունի գոտկատեղին եղել է դիմացից կրկնակի հանգույցով կապված մետաքսյա վարդագույն թելերից գոտի, և Հ. Օրբելին իրավացիորեն նկատել է, որ հագուստի հետ որևէ կապ չունեցող գոտին խորհրդանշել է աղջկա անմեղությունը⁶⁰:

Թել-հյուսվածք-գործվածքի հետ է կապվում նաև թելերից հյուսված պսակը: Խեթական ծիսակարգում աստվածուհու համար սպիտակ, կարմիր ու երկնագույն բրդյա թելերից պսակ էին պատրաստում⁶¹: Բերվածին զուգադիր է համշենահայերի հարսանեկան ծեսում հարսի և փեսայի գլխին ոլորած կարմիր թելից նարոտ կապելը⁶²: Բարձր Հայքում հարսը կապում էր սպիտակ, դեղին և կարմիր թելերից հյուսված գոտի ու «վարդ» կամ «թանթանա» թելերից ասեղնագործ ծաղիկներով զարդարված ճակատնոց, որը համարժեք է Համբարձմանը աղջիկների գլխի ծաղկեպսակներին:

Գործվածքի բուրդ-թելի ծիսական գործառույթով են պայմանավորված անասուններին կտորի վրայով քշելու ավանդույթը⁶³, խեթական ծիսակարգում թագավորի և թագուհու ձեռքերը լվանալու ծեսում «նիզակի կտորով» ձեռքերը սրբելը, այնուհետև «պալատի զավակների» բերած ինչ-որ կտորով նրանց ծնկները ծածկելը⁶⁴: Ծիսակարգի բաղադրիչ է նաև թաշկինակը: Պսակադրության գնալիս հարսանեկան թափորն առաջնորդում էր մի երիտասարդ՝ ձեռքին՝ ծայրին մետաքսյա թաշկինակով ձող⁶⁵: Ի դեպ, ծայրին ծաղկեփունջ և գունավոր թաշկինակ կապած ձող էր տանում Համբարձման տոնի համար ընտրված, աղջիկների խմբի առջևից գնացող դրոշակակիրը⁶⁶: Ծառզարդարին պատավները մատողաշ ուռնեռու ճյուղը զարդարում էին նաև գույնզգույն լաթի կտորներով⁶⁷: Թելերը և լաթերը նույն գործառույթն ունեն, ինչ մազն ու մալանչը:

Երբ երեխան շատ էր լաց լինում, մայրը պատառոտում էր նրա շորերը և դեն գցում՝ ասելով՝ «Էս ա քու փայր», ապա թոնրի շշով գծում օրորոցի շուրջը և այժի մազից պարանով կապում օրորոցի լուծը⁶⁸: Հագուստի «մահով» և հաջորդող պահպանական գործողություններով «կանխվում» էր երեխայի մահը:

Թելը և կտորը որոշակի դեր ունեն նաև թաղման ծեսում. վկայություններ են ուշ բրոնզի դամբարաններում հայտնաբերված գործվածքների մնացորդները⁶⁹, Ագաթանգեղոսի վկայությամբ՝ հռիփսիմյան կույսերի թաղման համար բերում են.

⁶⁰ Орбели И. Избранные труды, Ер., 1963. С. 45.

⁶¹ Ардзинба В., 1982, С. 212-213:

⁶² ԱՀ, Գիրք Դ, էջ 141:

⁶³ Голан А., նշվ. աշխ., էջ 31:

⁶⁴ Ардзинба В., նշվ. աշխ., էջ 59:

⁶⁵ ԱՀ, Գիրք Բ, էջ 135:

⁶⁶ Բրդյան Վ., Հայկական աղամաններ, Եր., 1986, էջ 48:

⁶⁷ Լիսիցյան Ստ., 1981, էջ 71:

⁶⁸ ԱՀ, Գիրք Ա, էջ 232:

⁶⁹ Խնկիկյան Օ., Արհեստները բրոնզեդարյան Հայաստանում, Հայաստանի հնագիտական հուշարձանները 9, Բրոնզեդարյան հուշարձաններ, Պրակ III, Եր., 1977, էջ 76: Հայկական գրգարվեստ, Եր., 2012, էջ 11: Хачатрян Т. Артикский некрополь. Ер. 1979. С. 33, 146.

«պատանքի գույնզգույն նարտոներ ու մետաքսահյուս ոսկեթել կերպասներ...»⁷⁰: Անիի Տիգրան Հունենցի ազգականի մի դամբարանում, աղջկա աճյունի տակ փորված է եղել ասեղնագործ մետաքսյա կարմիր կտոր⁷¹: Պատանք կտրում էին կտավից⁷²: Երիտասարդ հանգուցյալին պատանելիս նույն կտորից գոտի և ուկապ էին կապում⁷³, երեսին կարմիր կամ կանաչ շոր քաշում⁷⁴: Հարուստ ննջեցյալին պատանելիս հագուստի վրայից գոտկատեղին բամբակի թել կապում⁷⁵:

Բրդի ծիսական գործառույթի կրողը նաև խորհրդանշական զարդանախշերով սրբազնացված *գորգ*ն է. Պազիրիկյան դամբանաբլուրից գտնված հայկական հնագույն գորգը (մ.թ.ա. V դ.)⁷⁶: Անդրաշխարհի հետ բրդի կապի վկայություն է դադար գորգի վրա դնելու ավանդույթը: Թարգմանչաց ավետարանի «Աստվածամոր նինջը» նկարում Աստվածամոր դագաղը գորգի վրա է դրված⁷⁷: Ավանդույթը պահպանված է նաև ազգագրական նյութերում և թաղման մերօրյա ծեսում⁷⁸: Գորգի ծիսական գործառույթը քրիստոնեությանը անցնելու վկայություն է մյուսոն եփելու ծեսը գորգի վրա կատարելը⁷⁹:

Ծիսական գործառույթով համարժեք գեղմը, բուրդը, մալանչը, մազը, թելը, կտորը, հյուսվածքը, գորգը մասով ներկայացնում են ամբողջը:

Ոչխարի պաշտամունքը զուգակցվում է բրդի մշակմանն առնչվող աշխատանքային գործիքների՝ *սանդերքի*, *իլիկի*, *ճախարակի* (=անիվ), դագահի (տորք) հետ:

Սանդերքի ծիսական գործառույթի վկայությունը դրսում մնացած մարդկանց և կենդանիներին գայլի բաժին դառնալուց փրկելու հմայական արարողություններով ուղեկցվող հայոց «գելկապի» կամ «գայլկապի» կոչվող աղոթքներում է⁸⁰: Աղոթքներից մեկում, տրեխի կամ գուլպայի վրա թելի յոթ հանգույց անելով, կացինը սանդերքի երկշար ատամների մեջ էին դնում⁸¹: Մեկ այլ տարբերակում շերեփը սև պարանով կապում էին տան սյունից, դանակը ծալում, կամ տրեխի թելին յոթ հանգույց անում, զցում էին սանդերքի ատամների արանքը՝ վրան դնելով կացին և նման իրեր: Եվ քանի դեռ կապանքը քանդված չէր, գայլը չէր վնասի⁸²: Հմայական գործողություններում բրդի հետ կապված սանդերքի ցցուն մեխերը հավանաբար համադրվել են գայլի երախին:

⁷⁰ Ագաթանգեղոս, 761:

⁷¹ Орбели И., նշվ. աշխ., էջ 45:

⁷² ԱՀ, Գիրք X., էջ 168-169:

⁷³ Նույնը:

⁷⁴ ԱՀ, Գիրք Գ, էջ 244:

⁷⁵ ԱՀ, Գիրք Դ, էջ 101:

⁷⁶ Հայկական գորգարվեստ, Հայաստանի պատմության թանգարան, Եր., 2012, էջ 11:

⁷⁷ Պողոսյան Ա., նշվ. աշխ., էջ 178:

⁷⁸ ԱՀ, Գ. 12, էջ 219:

⁷⁹ Պողոսյան Ա., Գորգի ծիսապաշտամունքային նշանակության առթիվ, ՊԲՀ, 2000, №1, էջ 177:

⁸⁰ Հարությունյան Ս., Գայլի հնագույն պաշտամունքի արտացոլումները հայոց «գելկապի» աղոթքներում, ՀՀ 1993-1995 թթ. հնագիտական հետազոտությունների արդյունքներին նվիրված 10-րդ գիտական նստաշրջան, զեկուցումների թեզեր, Եր., 1996, էջ 44:

⁸¹ Նույն տեղում, էջ 44-45:

⁸² Աբեղյան Մ., Երկեր, հ. Է, Եր., 1975, էջ 93:

Տորքը գորգագործության փայտե մեծ շրջանակն է⁸³: Հայկազյան բառարանում «տոռն» - «չուան, լար, կապանք» է նշանակում⁸⁴: Մշո բարբառում «տոռ»-է կոչվում «շան վզի կապը»⁸⁵: Տորք (torques- բառացի՝ «ուլորուն, հյուսածո») մանյակի կելտական հնագույն անվանումն է⁸⁶: Ենթադրվում է, որ տորք-մանյակը սկզբնապես պատրաստվել է մագափնջից կամ բրդից և կապ ունի խաթախեթական ու հունական դիցաբանություններում «կյանքի թել հյուսողների» հետ⁸⁷: Տորք-դագահ և տորք-մանյակ անվանումների հիմքում նույն կապել իմաստն է: Հայաստանի հնագիտական հնավայրերից հայտնի են վզին տորք-մանյակով աստվածության խորհրդանիշ կենդանիների արձանիկներ⁸⁸: Մանյակի կամ հնագույն ծիսակարգի ոլորուն թելի համարժեքներ են մկրտվողի պարանոցին որպես աստծու դրոշմի խորհուրդ ոլորուն գույնզգույն թել՝ նարոտ, մատաղացու կենդանու վզին կարմիր թել կապելը և խորհրդանշում են աստծուն պատկանելը: Նույն խորհուրդն ունի գոհին, նաև հանգուցյալին կապելը: Աստվածաշնչում Աբրահամն իր որդուն՝ Իսահակին, զոհաբերության պատրաստելիս կապում է⁸⁹: Պատանելուց առաջ ննջեցյալի ոտքերի բութ մատերը կապում էին իրար⁹⁰: Գորգը հյուսվում է թելերը հանգույցներ անելով՝ կապելով, որն էլ տորքի և գորգի ծիսական գործառույթների հիմքում է:

Դամբարանային նյութերում իլիկների գլուխների փաստումները⁹¹, նաև զոհաբերությունների համատեքստում վկայությունները, հավաստալիքներն ու ծեսերը կապված են ծիսական որոշակի գործառույթի հետ: Ծիսակարգում բուրդը և իլիկը ստորին աշխարհի ու նրա բնակիչ օձի հետ են կապված⁹²: Իլիկը պահպանակ է, որը դնում էին ծննդկանի գլխի տակ⁹³:

Հայոց հավատալիքներում ճախարակն անվանվում է «բախտի անիվ»⁹⁴:

⁸³ Բարսեղյան Խ., Հայերեն ուղղագրական, ուղղախոսական, տերմինաբանական բառարան, Եր., 1973, էջ 904:

⁸⁴ Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի, հ.2, Եր., 1981, էջ 889:

⁸⁵ Աճառյան Հր., Հայերեն արմատական բառարան, հ.IV, Եր., 1979, էջ 422 :

⁸⁶ Арешян Г. Индоевропейский сюжет в мифологии населения междуречья Курь и Аракса II тысячелетия до н.э.. ВДИ. №4. 1988. С. 96.

⁸⁷ Арешян Г., նշվ. աշխ., էջ 96:

⁸⁸ Տե՛ս Կաչատրյան Կ. Արտիկский некрополь. Եր. 1978. С. 142, 394; Նույնի՝ Древняя культура Ширака. Եր. 1975, рис. 128а, рис. 129; Դեկջյան Ս., Եղջերվի պաշտամունքի հետքեր հին Հայաստանում, ՊԲՀ, 1982, №2, էջ 145; Arménie. Trésors de l' Arménie ancienne. Somogy Editions d art. Paris. 1996. f. 52, 56, 83, 85; Հայագր բրնձի դարից, Եր., 2010, նկ. 60, 95;

⁸⁹ Աստվածաշունչ, Գիրք Օննդոց, գլ. իբ, 6, 11:

⁹⁰ Լիսիցյան Ստ., Ջանգեզուրի հայերը, Եր., 1969, էջ 291:

⁹¹ Եգանյան Լ., Վաղբրոնզեդարյան իլիկների գլուխներ Մեծ Սեպասարից և դրանց ծիսապաշտամունքային համատեքստը, «Արագածի թիկունքում» Հնագիտական հետազոտություններ Տ. Խաչատրյանի հիշատակին, Եր., 2018, էջ 33:

⁹² Гамкрелидзе Т., Иванов В., նշվ. աշխ., էջ 582:

⁹³ Լիսիցյան Ստ., Լեռնային Ղարաբաղի հայերը (ազգագրական ակնարկ), Հայ ազգագրություն և բանահյուսություն 12, Եր., 1981, էջ 50:

⁹⁴ Սրվանձտյանց Գ., Երկեր, Եր., 1978, էջ 88:

Շրջանաձև տարբեր առարկաները, մասնավորապես պտտվող իլիկը և անիվը կարող էին համադրվել երկնքին և արևին: Հավանաբար նման համադրումից է ձևավորվել ոսկորից իլիկի գլուխներն արևի խորհրդանիշ համարելը⁹⁵, նաև այն պատկերացումը, թե բախտի աստվածուհին ձեռքով արագ պտտում է աշխարհի անիվը⁹⁶: Երկնքի տիրակալուհի Մայր աստվածուհին պատկերացվում էր մանող կամ ջուլհակուհի: Երկնքի աստվածուհի, «աստղերի մայր, աստվածներ ծնող» երկնային կով Հաթորի հետ նույնացվող, աստվածների և մարդկանց նախամայր, հանգուցյալների պաշտամունքի հետ կապված եգիպտական Նուր⁹⁷ պատկերացվում էր ջուլհակուհի կամ մանող կին⁹⁸: Միաժամանակ Նուրը կապված է նաև հանգուցյալների պաշտամունքի հետ: Նրա պատկերը՝ որպես պահպանակ, դրվում էր սարկոֆագի կափարիչի տակ՝ դեմքով դեպի հանգուցյալը⁹⁹: Բերվածին համադրելի է դամբարաններում Մեծ մոր կամ Նախամայր աստվածուհու խորհրդանիշ իլիկների առկայությունը, որոնք հավանաբար անդրաշխարհի չար ուժերին վնասող պահպանակ էին¹⁰⁰: Գործառույթով Նուրին մոտ է հին հնդկական դիցաբանության մեջ արևի և պտղաբերության հետ կապված, ճանապարհների պահպան, մարդկանց կեղծ ուղիներից փրկող, ճիշտ ուղին գիտեցող, նաև հանգուցյալներին նախնիների ճանապարհով ուղեկցող¹⁰¹, «ոչխարներից հագուստ հյուսող» Պուշանը¹⁰²: Հունական դիցաբանության մեջ նման կին-աստվածություններ են Օլիմպոսում ապրող ճակատագրի անողոք երեք մոյրաները. Կլոտոն մանում էր մարդու կյանքի թելը՝ որոշելով նրա տևողությունը, Լաքեզիսն այդ թելն անցկացնում էր մարդու կյանքի խորդուբորդություններով, իսկ Ատրոպան՝ կտրում այն¹⁰³: Սպիտակ հագած մոյրաները երգում էին. Լաքեզիսը եղածի, Կլոտոն՝ ներկայի, Անտրոպասը՝ ապագայի մասին՝ մեկընդմերթ դիպչելով իլիկին. Կլոտոն՝ աջ, Անտրոպասը՝ ձախ, Լեքեզիսը՝ երկու ձեռքերով¹⁰⁴: Մոյրաների (բառացի՝ մաս, բաժին, ճակատագիր, որ յուրաքանչյուր ոք ստանում է ծնվելիս) ձեռքերում մարդու ողջ կյանքն է, հատկապես նշանակալից պահերը՝ ծնունդը, ամուսնությունը, մահը¹⁰⁵: Մոյրա էր նաև Աֆրոդիտեն: Պավսիանոսի վկայությամբ՝ Աթենքում, Աֆրոդիտեի տաճարում քառանիստ հերմայի (գլխի քանդակ կամ կիսանդրի դնելու պոն) վրա գրված է եղել, որ Աֆրոդիտեն մոյրաներից հնագույնն է¹⁰⁶: Կյանքի տևողությունը և մահը աստվածուհու հետ են կապում նաև վեդայական դիցաբա-

⁹⁵ Киквидзе Я. Земледелие и земледельческий культ в древней Грузии. Тбилиси. 1988. С. 164-166.

⁹⁶ Հովերոս, Բլիսական, գրաբարից թարգ.՝ Մկրտիչ Խերանյան, Եր., 1987, Ծանոթագրություններ, էջ 476:

⁹⁷ Пиотровский М., նշվ. աշխ., էջ 230:

⁹⁸ Голан А. Миф и символ. М. 1993. С. 180.

⁹⁹ Пиотровский М., նշվ. աշխ., էջ 230:

¹⁰⁰ Եզանյան Լ., 2018, էջ 33:

¹⁰¹ Топоров В. Пушан. МНМ. Т. 2. М. 1992. С. 353.

¹⁰² Ригведа. X. 26, 6.

¹⁰³ Շուն Ե., նշվ. աշխ., էջ 25; Лосев А. Мойры. МНМ. Т. 2. М. 1992. С. 169.

¹⁰⁴ Кобылина М. Об изображениях мойр в Северном Причерноморье. СА. 1971. № 3. С. 252.

¹⁰⁵ Շուն Ե., նշվ. աշխ., էջ 25: Лосев А., նշվ. աշխ., էջ 169.

¹⁰⁶ Кобылина М., նշվ. աշխ., էջ 256:

նության մեջ: «Ռիզվեդա»-ում» մահկանացուի կյանքի ժամանակը ծերացող աստվածուհին է¹⁰⁷: Սկանդինավյան դիցաբանության մեջ մոյրաների գործառույթ ունեն ճակատագիրը հյուսող, կյանքի տևողությունը և մահը սահմանող նորները¹⁰⁸: Նման գործառույթ ունեն հին կրետական աստվածուհի Արիադենն (կծիկը Թեմևսին հանձնելով՝ օգնում է դուրս գալ լաբիրինթոսից)¹⁰⁹, իլիկ մանող և մանածագործուհիներին հսկող ու հովանավորող աստվածուհիներ գերմանական Հոլդան և Բերիթան¹¹⁰, իրանական Arədvī Sūrā Anāhitā-ն և գիշերները թել մանող, ջուլիակության և մանածագործության հովանավոր, մեծ գլխով և երկար ձեռքերով, սլավոնական Մոկոշը¹¹¹, Պարասկևա Պյատնիցան, որին գոհ էին մատուցում՝ ջրհորի մեջ թել և մալանչ գցելով: Հայկական հեքիաթներից մեկում հայոց Անահիտը գորգագործուհի է¹¹², որը բացահայտում է աստվածուհու ճակատագրի տնօրինող լինելը:

Բրդի և իլիկի հետ կապված հնագույն ծեսերում հաճախ հանդես են գալիս ոչ թե աստվածուհիները, այլ մոզական գործողություններ իրականացնող պառավը: Նոր խեթալուվիական ծիսակարգում նկարագրվում է հաճախորդին աղոթելու Թուննավի «Պառավ կնոջ» ծեսը¹¹³: Խեթական ծիսակարգում պառավ կինը սեռական անկարողություն ունեցողի ականջները փակում էր սև բրդով, հազցնում սև հագուստ: Ծեսի վերջում պառավը պատառոտելով հանում էր բուժվողի հագուստը, ոտնամանները, գուլպաները, ականջներից՝ սև բուրդը և գետը գցում այն ամենը, ինչին դիպել էր հիվանդը, կամ փոս փորում ու թաղում¹¹⁴: Մեկ այլ դեպքում պառավը հիվանդի ձեռքը տալիս էր հայելի և իլիկ, ու նա անցնում էր դարպասի տակով, իսկ երբ դուրս էր գալիս, պառավը խլում էր հայելին և իլիկը՝ փոխարենը տալով աղեղ: Համարվում էր, որ այդ գործողություններով հիվանդն ապաքինվում էր¹¹⁵:

Հայկական հեքիաթներում հայտնի է մեծ կրծքերով, թեշիկ մանող պառավ դերը¹¹⁶: Ակնհայտ է, որ դևի տակ ծալված է երկնքի տիրակալուհի, նախամայր աստվածուհին՝ Մեծ մայրը կամ Մայր աստվածուհին:

Բրդի, թելի և իլիկի հետ անդրաշխարհի կապից, հետևաբար նաև սպասվող վտանգից ելնելով՝ սահմանված էին արգելանքներ: Մեծ պահքի առաջին երեք օրերին կանայք բուրդ չէին գզում, գուլպա չէին հյուսում¹¹⁷, Ջատիկից մինչև Համ-

¹⁰⁷ Ригведа, I, 92, 10.

¹⁰⁸ Мелитинский Е. Норны. МНМ. Т. 2. М. 1992. С. 226.

¹⁰⁹ Чпи́н Ы., նշվ. աշխ., էջ 250:

¹¹⁰ Потебня А. Собрание трудов. Символ и миф в народной культуре. М. 2000. С. 158-159.

¹¹¹ Гамкрелидзе Т., Иванов В., նշվ. աշխ., էջ 582: Иванов В., Топоров В. 1992. С. 169:

¹¹² Աղաշյան Դ., Երկեր, Եր., 1979, էջ 343-382:

¹¹³ Иванов В. Древнебалканский и общеиндоевропейский текст мифа о герое-убийце пса и евразийские параллели, в кн: Избранные труды по семантике и истории культуры. Т. V. Мифология и фольклор. М. 2009. С. 97.

¹¹⁴ Герни О. Хетты. Перевод с англ. Н. Лозинской и Н. Толстого. М. 1987. С. 73.

¹¹⁵ Նույնը:

¹¹⁶ Մարտիրոսյան Հր., նշվ. աշխ., էջ 156:

¹¹⁷ Ավագյան Ս., նշվ. աշխ., էջ 94:

բարձում երեկոյան ժամերին նույնպես չէին հյուսում, որ «հավկուր» չլինեն¹¹⁸, այսինքն՝ որպեսզի չգրկվեն արևը մայր մտելուց հետո տեսնելու կարողություննից¹¹⁹: Երեկոյան ժամերին լուսի պակասը կարող էր նաև հյուսվածքում սխալ թույլ տալու պատճառ լինել ու ճակատագրական դառնալ:

Այսպիսով, պայմանավորված տնտեսության մեջ ոչխարի դերի առանձնակի կարևորությամբ՝ գեղմը, բուրդը, թելը, հյուսվածքը՝ գորգ, գուլպա, գոտի, կտոր (հագուստ, թաշկինակ, պատան և այլն) դիցաբանության մեջ և հավատալիքներում որպես ոչխարի պաշտամունքային դերի ու իմաստի կրողներ, սանդերքի, իլիկի, տորքի, ճախարակի ու անիվի հետ ծիսական գործառույթների իրականացման միջոցներ են: Հավատալիքները և ծիսական գործողություններն իրականացվել են անհատի կյանքի տարբեր փուլերին (ծնունդ, հարսանիք, պտղաբերում, հիվանդություն, մահ) և տոներին (Նավասարդ, Բարեկենդան, Համբարձում) կատարվող ծիսական արարողություններում:

КУЛЬТ ОВЦЫ И БЕСКРОВНОЕ ЖЕРТВОПРИНОШЕНИЕ (о предметах с ритуальными функциями)

___ Резюме ___

___ Л. Еганян ___

В статье рассмотривается почитание овца и отражения бескровного жертвоприношения в мифологии, обычаях и верованиях армянского народа.

Овен (баран) является одним из основных жертвенных животных, посвящаемых богам. На основе его особой культовой и ритуальной функция в индоевропейских традициях предметами культа становятся руно, шерсть, прясла, веретено, ковер, нить, ткань.

На основе культа «овцы» и сакральной роли «шерсти» имевшей широкое применение в хозяйстве, возникли представления о богине-женщине держащей веретено и символически прядущей шерсть. Веретено - отрибут женского божества «Нижнего мира» и символизирующее хозяйственную функцию «божества». В армянских верованиях женские божества, определяющие судьбу людей при рождении, представляют собой старая женщина -богиня подземного мира- прядущая судьбу и дочь (или жена) громовержца Арамазда- богиня любви и плодородия, ткачиха Анаит.

Женские божества определяют судьбу людей при рождении, а предопределение и судьба повинуются мужскому божеству Тиру и вестнику богов-Торк Ангеху.

Տեղեկություններ հեղինակի մասին

Եզանյան Լարիսա Գրիշայի- պ. գ.թ., ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի
հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն,
E-mail: smuseum@web.am.

¹¹⁸ ԱՀ, Գիրք Բ, էջ 274:

¹¹⁹ Նույնը: